

КОРПОРАЦИЯНЫҢ АЙНАЛЫМ АКТИВТЕРІН БАСҚАРУ

Корпорацияның айналым капиталы – бұл корпорацияның ағымдағы активтерге, яғни айналым құралдарына (қаражаттарына) салған капиталының үлесі. Олар өндіріс процесіне бір-ақ рет қатынасады, өзінің сыртқы нысанын өзгертеді және өз құнын тұтас өнім құнына аударады.

Айналым қаражаты өзіне тән ерекшелікпен жоғары жылдамдықпен айналады. Өндіріс процесіндегі айналым қаражатының атқаратын функционалдық рөлі негізгі капиталдың рөлінен өте ерекшелінеді. Айналым қаражаты өндіріс процесінің үздіксіздігін қамтамасыз етеді.

Айналым капиталы – бұл ағымдағы активтердің бүкіл жиынтығын білдіретін ақшалай көрінісі, ол кәсіпорынның және өндіріс процесін қамтамасыз ету үшін пайдаланылатын және өнімдерді іске асыру мен қысқа мерзімді қаржы құралдарын салу жолымен табыстарды өсіруді ұсынатын мүлкінің бөлігі.

Айналымдағы (ағымдағы) активтер ағымдағы өндірістік-коммерциялық қызметі, қызмет көрсететін және толығымен бір өндірістік цикл тұтынатын кәсіпорынның мүлдіктік құндылықтарының жиынтығын сипаттайды. Кәсіпорынның айналымдағы активтерін мақсатты бағытталған басқару олардың алдын ала жіктеу қажеттілігін анықтайды:

1) өндіріс процесіндегі функционалдық рөліне байланысты (1-сурет):

- өндірістік айналым қорларына;
- қорлар айналымына.

2) қаржы көздерін қалыптастыру сипаты бойынша бөледі:

- жалпы айналым активтері (немесе жалпы айналым активтері);
- таза айналым активтері меншікті және ұзақ мерзімді қарыз капиталы есебінен қалыптасқан олардың көлемінің бөлігін сипаттайды;
- меншікті айналым активтері меншікті капитал есебінен қалыптасқан олардың көлемінің бөлігін сипаттайды.

3) материалдық-заттық мазмұнына байланысты:

-еңбек заттары (шикізат, материалдар және жартылай фабрикаттар);

- дайын өнім және тауарлар;

-ақшалай қаражаттар (есеп айырысу шоты және касса);

-есеп айырысудағы қаражаттар;

4) операциялық процесінде қатысу сипаты бойынша:

-кәсіпорынның өндірістік цикл қызметін көрсететін айналым активтері;

-кәсіпорынның қаржылық (ақшалай) цикл қызметін көрсететін айналым активтері;

5) айналым активтерінің жұмыс істеуі кезеңі:

-айналым активтерінің тұрақты бөлігі (маусымдық және циклдық сату тербелісіне байланысты емес);

-айналым активтерінің ауыспалы бөлігі (қосымша, маусымдылығымен және сату циклінің ауытқуымен туындаған).

б. жоспарлауды қамту бойынша:

- нормаланған айналым құралдары (өндірістік қорлар, аяқталмаған өндіріс дайын өнім):

-нормаланбаған айналым құралдары (ақша қаражаттары, есеп айырысудағы қаражаттар, сатып алушыға жөнелтілген өнім, бірақ әлі төленбеген).

7. өтімділік деңгейі бойынша:

-тез арада сатылатын (шоттардағы және кассадағы ақша қаражаты);

-тез іске асырылатын (өтімділігі жоғары бағалы қағаздарға салымдар, талап қою мерзімі өтпеген кепілмен немесе кепілгерлікпен қамтамасыз етілген дебиторлық берешек;

-баяу сатылатын (өндірістік қорлар);

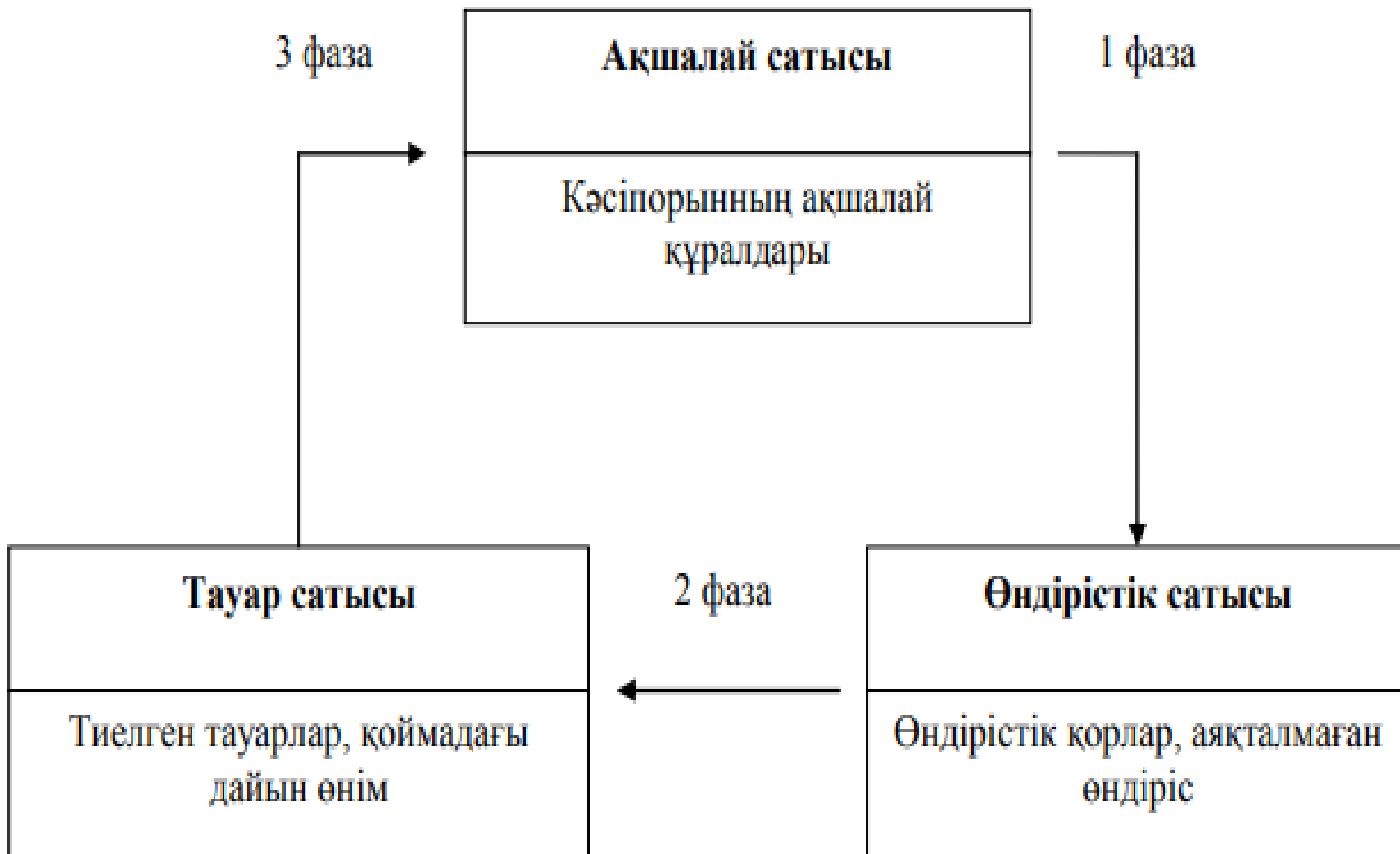
-қиын сатылатын (жатып қалған дайын өнімдердің және шикізаттардың қорлары);

- өтімді емес (үмітсіз қарыздар).

Сурет 1. Айналым капиталының өндіріс процесіндегі функционалдық рөліне байланысты классификациясы(жіктелімі)

Өндірістік циклде айналым активтерінің қозғалысы келесі сызба бойынша жүреді

Өндіріс процесінде ақшалай қаражат түрлі формада затқа айналады, шикізатты сатып алған (түскен) сәттен бастап, сатып алушыдан дайын өнімнің ақысын төлеу аяқталғанша. Шикізат түскен сәттен, кезеңнен бастап корпорациясының дайын өнімін сатып алушыдан төлемді алу сәтіне дейінгі кезең **операциялық циклді** құрайды. Басқаша операциялық циклді – бұл айналым құралдарының **жалпы сомасының айналымы** деп те айтуға болады.

Операциялық, өндірістік және қаржылық циклдардың ара-қатынасы

Операцялық цикл = Өндірістік цикл + дебиторлық берешек айналымның кезеңі

Шикізат келіп түскен кезден дайын өнімді сату (тиеп-жөнелту) сәтіне дейін өндірістік цикл деп аталады. Өндірістік цикл өндірістік түрдегі затқа айналған айналым капиталының айналым кезеңіне тең.

Өндірістік цикл = Қорлар айналымының кезеңі + Аяқталмаған өндіріс айналымының кезеңі + Дайын өнім айналымының кезеңі

Корпорацияның шикізатқа ақысын төлеу кезеңінен өндірілген өнім үшін төлем түрінде ақшалай қаржыны қайтару сәтіне дейінгі кезең қаржы циклі деп аталады.

Қаржылық цикл = Өндірістік цикл + дебиторлық берешек айналымының кезеңі – Кредиторлық берешек айналымының кезеңі = Операцялық цикл - Кредиторлық берешек айналымының кезеңі.

Корпорацияның нарықтық экономикасында айналым қаражатының қажеттілігін өздері анықтайды.

Айналым қаражаттарының мөлшерін анықтау және ұтымды пайдалануды қамтамасыз ету - корпорацияның қаржылық тұрақтылығы мен тиімді қызметінің негізгі шарттарының бірі. Егер қолма-қол айналым қаражаты олардың ұтымды (рационалды) мөлшерінен аз болса, корпорация өндірісті тоқтата тұруға, жұмысшыларға еңбеақыларын беруді кешіктіруге мәжбүр. Егер қолма-қол айналым құралдары ұтымды мөлшерінен көп болса, онда айналым қаражатының "жансыздануы" жүреді, корпорациясының активтерінің табыстылығы төмендейді.

Нормалау – кәсіпорынның шаруашылық қызметін қалыпты жүзеге асыру және ұйымдастыру үшін қажетті айналым қаражатының оңтайлы шамасын белгілеу.

Айналым құралдарының нормасы – ТМҚ қорларының экономикалық негізделген көлемінің, әдетте, күнмен белгіленетін ең төменгі салыстырмалы шамасы.

Корпорацияның айналым қаражатына қажеттілігін дәл есептеуді айналым қаражатының жоғарыда атап өтілген факторларға байланысты өндіріс саласынла және айналыс аясында уақытын есептеуден бастау қажет.

Айналым қаражаты айналыс аясында болатын уақыт - айналым қаражатының сатылмаған өнім қалдығы, кәсіпорын кассасындағы, банкідегі және шаруашлық жүргізуші субъектілермен есеп айырысуда шоттардағы ақшалай қаражат түрінде болатын уақытты қамтиды.

Айналым қаражаты айналымының жалпы уақыты - өндіріс саласында және айналыс аясында болатын уақыттан құралады. Ол айналым қаражатын тиімді пайдалануға, кәсіпорын қаржысының жай-күйіне ықпал ететін аса маңызды сипаттама болып табылады.

Айналым қаражаты айналымының жылдамдығы – айналым қаражатын өндірісте пайдалану деңгейін сипаттайды.

Айналым қаражаттарын тиімді пайдалану экономикалық көрсеткіштер жүйесімен сипатталады, әсіресе ең алдымен айналым қаражатының айналымдылығымен сипатталады.

Айналым қаражаттарының айналымдылығы дегеніміз - айналым қаражаттарының ақшалай формасының өндірістік қорларға айналуынын бастап, дайын өнімді шығаруы және оны өткізуге дейін, яғни қаражаттардың өндірістегі толық бір айналымының ұзақтығын айтамыз

Айналым қаражаттарының айналымдылығы мынадай бір-бірімен байланысты көрсеткіштермен сипатталады: ***бір күндегі бір айналымның ұзақтығы, анықталған кезеңдегі айналым сандары*** - жыл, жарты жыл, тоқсан (айналымдылық коэффициент) және ***кәсіпорынның бір өнім бірлігіне кеткен айналым қаражаттарының алынған сомасы*** (жүктеу коэффициенті).

Айналым қаражаттарын босату кезінде олардың айналымдылығын тездету ***абсолютті және салыстырмалы болуы мүмкін***. Абсолютті босату айналым қаражаттарының нақтылы қалдықтары нормативтен аз немесе қарастырылып отырған кезеңде өткізу көлемі алдыңғы кезеңдегі қалдықтармен салыстырғанда асып кеткен жағдайда орын алады. Айналым қаражаты нормативін есептеудің талдамалы, тура шот әдісі, коэффициенттік әдіс деген үш әдісі қолданылады.

Талдамалы немесе нормалаудың тәжірибелік –

статистикалық әдісі өндірісті, жабдықтау мен өткізуді ұйымдастырудың қалыптасқан практикасында қолданылады. Осы әдіс қолданғандақ қолда бар тауарлық - материалдық құндылықты талдаған кезде оның нақты запасы нақтыланады және артық, қажет емес құндылық алынып тасалады.

Тура шот әдісінде корпорация техника мен технологияның дамуындағы, өндірісті ұйымдастыруда, тауарлық-материалдық құндылықты тасымалдау мен есеп айырысу саласындағы барлық өзгерісті қолдана отырып ұйымдастыру - техникалық деңгейге қол жеткізген жағдайда, айналым қаражатының әрбір элементінің запасының ғылыми негізделген есебі қарастырылады.

Коэффициенттік әдісте өткен кезенің жиынтық нормативтік өндіріс көлемінің жоспарлы өзгеруіне және қаражаттың айналымдылығын жеделдетуге түзету енгізіледі.